O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA’LIM VA ILM-FAN VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“O‘ZBEK TILINING GLOBAL MAQOMI VA NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI”

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI

2026-yil
16-oktabr

GRADUALLIK KATEGORIYASINING LINGVISTIK TABIATI VA UNING TURDOSH HODISALAR BILAN MUNOSABATI (XAYRIDDIN SULTONOV VA IQBOL MIRZO ASARLARI MISOLIDA)

THE LINGUISTIC NATURE OF THE CATEGORY OF GRADUALITY AND ITS RELATIONSHIP WITH RELATED PHENOMENA (BASED ON THE WORKS OF KHAYRIDDIN SULTONOV AND IQBOL MIRZO)

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2026.10.16/WRPE3463

Mamadoliyeva Maxfuza Fayzulla qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti mustaqil tadqiqotchisi
m.mamadoliyeva@umail.uz

Annotation. *This study examines the theoretical and methodological foundations of phraseological graduality, the linguistic nature of the category of graduality, and its relationship with related phenomena such as intensification, expressiveness, emotionality, synonymy, antonymy, and metaphorical meaning transfer. Based on the prose of Khayriddin Sultanov and the poetry of Iqbol Mirzo, the research analyzes the gradational characteristics of phraseological units, their linguopoetic potential in literary texts, and their role in expressing characters' inner world and the author's aesthetic intention. The study also reveals the functional-semantic nature of phraseological graduality and its close connection with the dynamics of artistic thinking and the national linguistic worldview.*

Keywords: *graduality, phraseological graduality, functional-semantic category, gradation, phraseological unit, linguopoetics, semantics, intensification, expressiveness, metaphor, Khayriddin Sultanov, Iqbol Mirzo.*

Jahon tilshunosligida til birliklarining semantik imkoniyatlarini funksional, kognitiv va lingvopoetik nuqtai nazardan o‘rganish zamonaviy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, tilning voqelikni nafaqat nominativ jihatdan, balki belgi, sifat, holat va harakatlarning darajalanishi orqali aks ettirish xususiyati graduallik kategoriyasining shakllanishi va rivojlanishida muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Inson tafakkuri olamni mutlaq qarama-qarshiliklar tizimida emas, balki uzluksiz o‘zgarish, bosqichma-bosqich

kuchayish yoki susayish tamoyillari asosida idrok etadi. Ana shu kognitiv jarayon til tizimida turli sath birliklari, ayniqsa frazeologik birliklar vositasida o‘zining yorqin ifodasini topadi. Shu sababli graduallik kategoriyasini o‘rganish bugungi lingvistikaning dolzarb masalalaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

So‘nggi yillarda funksional-semantik kategoriyalarni kompleks tahlil qilishga qaratilgan tadqiqotlarda graduallikning grammatik, leksik va sintaktik sathlarda namoyon bo‘lishi keng yoritilgan bo‘lsa-da, uning frazeologik sathdagi ifodalanishi, ayniqsa badiiy matn semantikasi bilan uzviy bog‘liq jihatlari hali ham chuqur ilmiy izohni talab etmoqda. Zero, frazeologik birliklar milliy tafakkur, madaniy tajriba va xalqning obrazli dunyoqarashini mujassamlashtirgan til birliklari sifatida graduallikning eng ta'sirchan ifoda vositalaridan biri hisoblanadi. Frazeologizmlar tarkibida belgi va holatlarning oddiy ifodalanishi emas, balki ularning intensivligi, emotsional bahosi hamda bosqichma-bosqich rivojlanishi kuzatiladi. Natijada frazeologik graduallik badiiy matnning semantik va estetik yaxlitligini ta'minlovchi muhim lingvopoetik omil sifatida namoyon bo‘ladi.

O‘zbek badiiy adabiyotida frazeologik graduallikning individual-uslubiy imkoniyatlari Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo ijodida ayniqsa yorqin namoyon bo‘ladi. Xayriddin Sultonov nasrida graduallik qahramon ruhiyatining bosqichma-bosqich ochilishi, ichki monolog, psixologik tafsilot va falsafiy mushohada orqali ifodalansa, Iqbol Mirzo she'riyatida u metafora, poetik takror, sintaktik parallelizm hamda frazeologik obrazlar vositasida emotsional intensivlikni yuzaga chiqaradi. Har ikki ijodkorning badiiy tafakkurida graduallik nafaqat semantik hodisa, balki muallif individual uslubini belgilovchi lingvopoetik mezon sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi frazeologik graduallikning lingvistik tabiatini zamonaviy funksional-semantik yondashuv asosida yoritish, uning intensifikatsiya, ekspressivlik, emotsionallik, sinonimiya, antonimiya va metaforik ma'no ko‘chishi kabi turdosh hodisalar bilan o‘zaro munosabatini aniqlash hamda Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlari misolida frazeologik birliklarning gradatsion imkoniyatlarini lingvopoetik nuqtai nazardan tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi. Ushbu tadqiqot frazeologik graduallikning o‘zbek tilshunosligidagi nazariy asoslarini boyitish, badiiy matn semantikasini chuqurroq anglash hamda individual muallif uslubini funksional-semantik mezonlar asosida baholash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi graduallik kategoriyasining lingvistik mohiyatini ochib berish, uning frazeologik sathdagi namoyon bo‘lish xususiyatlarini aniqlash, turdosh semantik hodisalar bilan o‘xshash va farqli jihatlarini qiyosiy tahlil qilish hamda Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo badiiy asarlarida frazeologik graduallikning lingvopoetik funksiyalarini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun funksional-semantik, kontekstual, qiyosiy-tipologik va lingvopoetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari frazeologik graduallikning o‘zbek badiiy matnidagi semantik va estetik imkoniyatlarini aniqlash hamda uni tilshunoslikning zamonaviy nazariy yo‘nalishlari bilan uyg‘un holda talqin etishga xizmat qiladi.

Graduallik kategoriyasi zamonaviy tilshunoslikda funksional-semantik kategoriyalar tizimining muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida e’tirof etiladi. Mazkur kategoriya til birliklarining miqdoriy yoki sifat jihatdan bosqichma-bosqich o‘zgarishini ifodalovchi universal lingvistik hodisa bo‘lib, u semantika, pragmatika, kognitiv tilshunoslik va lingvopoetika kesishgan nuqtada shakllanadi. Jahon tilshunosligida graduallik masalasi asosan semantik gradatsiya, intensivlik, darajalanish va prototip nazariyalari bilan bog‘liq holda tadqiq etilgan bo‘lsa, o‘zbek tilshunosligida ushbu hodisaning leksik va grammatik ko‘rinishlari qisman yoritilgan, biroq frazeologik sathdagi namoyon bo‘lishi va badiiy matndagi lingvopoetik imkoniyatlari hali yetarlicha kompleks tadqiq qilinmagan.

Jahon tilshunosligida graduallik nazariyasining shakllanishi struktur-semantik yondashuvlardan boshlangan bo‘lib, keyinchalik kognitiv tilshunoslik rivoji bilan mazkur kategoriya inson tafakkurining uzluksizligi va konseptual darajalanishi bilan bog‘liq holda talqin qilina boshlandi. Ayniqsa, J. Lakoff, E. Rosch, Ch. Fillmore, L. Talmy singari olimlarning prototip nazariyasi, konseptual metafora va kategoriyalash haqidagi qarashlari graduallikning kognitiv asoslarini izohlashda muhim metodologik manba bo‘lib xizmat qildi. Ularning fikricha, inson tafakkuri borliqni qat'iy chegaralar asosida emas, balki markaz va periferiyadan iborat uzluksiz semantik maydon sifatida idrok etadi. Natijada graduallik til tizimining tabiiy qonuniyatlaridan biri sifatida yuzaga chiqadi. Rus tilshunosligida V.V. Vinogradov, N.D. Arutyunova, Yu.D. Apresyan, E.S. Kubryakova kabi olimlar semantik gradatsiya, baholash kategoriyasi hamda intensifikatsiya hodisasini tadqiq etar ekan, darajalanishning nafaqat grammatik, balki leksik va frazeologik vositalar orqali ham ifodalanishini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotlari frazeologik birliklarning ekspressiv imkoniyatlari, baholash

semantikasi va emotsional ta'sir kuchini aniqlashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek tilshunosligida esa frazeologiya va uning semantik tabiati Sh. Rahmatullayev, A. Hojiyev, N. Mahmudov, B. Yo‘ldoshev, M. Yo‘ldoshev, D. Xudoyberganova kabi olimlarning ilmiy izlanishlarida atroflicha o‘rganilgan. Ayniqsa, Sh. Rahmatullayev o‘zbek frazeologiyasining nazariy asoslarini ishlab chiqib, frazeologik birliklarning semantik yaxlitligi, obrazlilik va ekspressivlik xususiyatlarini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Biroq mazkur tadqiqotlarda graduallik alohida ilmiy kategoriya sifatida emas, balki ekspressivlik yoki emotsionallik doirasida qisman yoritilgan. So‘nggi yillarda o‘zbek tilshunosligida funksional-semantik kategoriyalarni tadqiq etishga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlar sezilarli darajada faollashdi. Jumladan, Sh. Iskandarova va Sh. Karimovalarning kvantitativlik kategoriyasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida til birliklarining miqdoriy darajalanish xususiyatlari yoritilib, gradualliking funksional-semantik tabiati haqida muhim nazariy mulohazalar ilgari suriladi. Mualliflar til birliklarining darajalanish xususiyati inson tafakkurining uzluksizlik tamoyiliga asoslanishini ta'kidlaydilar.

Badiiy matnda gradualliking poetik imkoniyatlarini yoritishda Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo ijodiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, Iqbol Mirzo she'riyatining lingvopoetik xususiyatlarini o‘rgangan tadqiqotlarda metafora, o‘xshatish, ramziy obrazlar, ritmik takror hamda xalqona poetik an'analarning shoir uslubidagi o‘rni tahlil qilingan. Rajabov T.A. zamonaviy o‘zbek she'riyatidagi badiiy ko‘chimlarni o‘rganar ekan, metaforalar va boshqa ma'no ko‘chish vositalari poetik ma'noning bosqichma-bosqich chuqurlashishini ta'minlashini qayd etadi, biroq graduallik kategoriyasini alohida tahlil obyekti sifatida ko‘rib chiqmaydi. Shuningdek, Murodillayevaning Iqbol Mirzoning "Uyg‘onish" she'riga bag‘ishlangan tadqiqotida tabiat obrazlari orqali inson ruhiyatining bosqichma-bosqich yuksalishi, metaforik tasvir va poetik tafakkur uyg‘unligi yoritiladi. Muallif ruhiy uyg‘onishning ketma-ket rivojlanishini ko‘rsatgan bo‘lsa-da, mazkur hodisani graduallik kategoriyasi nuqtai nazaridan izohlamaydi. Iqbol Mirzo she'riyatidagi metaforalar va o‘xshatishlarga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham obrazlarning semantik kengayishi, ekspressiv vositalarning poetik vazifasi va ramziy ma'nolari keng yoritilgan. Biroq bu tadqiqotlarda metaforik tizimning gradatsion tabiati, ya'ni obrazlarning semantik darajalanish asosida rivojlanishi alohida ilmiy muammo sifatida qo‘yilmagan.

Xayriddin Sultonov ijodiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda esa adib nasrining psixologizmi, falsafiy tafakkuri, tarixiy xotira konsepsiyasi va badiiy uslub xususiyatlari tadqiq etilgan. Ayniqsa, "Ko‘ngul ozodadur...", "Ajoyib kunlarning birida", "Boburning tushlari" kabi asarlarda ichki monolog, ruhiy kechinmalar va obrazlarning dinamik rivojlanishi ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan e’tirof etilgan. Biroq ushbu asarlarda qo‘llangan frazeologik birliklarning gradatsion tabiati, ularning semantik intensivlikni yuzaga chiqarishdagi roli hamda lingvopoetik imkoniyatlari maxsus tadqiq etilmagan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud ilmiy tadqiqotlarda graduallik kategoriyasining ayrim nazariy jihatlari, shuningdek, Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo ijodining lingvopoetik xususiyatlari qisman o‘rganilgan bo‘lsa-da, frazeologik graduallikning aynan ushbu ikki ijodkor badiiy matnlari misolida funksional-semantik va lingvopoetik aspektlarda kompleks tahlili amalga oshirilmagan. Mazkur tadqiqot ana shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishni maqsad qiladi hamda graduallik kategoriyasining frazeologik sathdagi namoyon bo‘lish mexanizmlarini, uning turdosh semantik hodisalar bilan o‘zaro munosabatini hamda badiiy matnning estetik ta'sirchanligini ta'minlashdagi o‘rnini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, tavsifiy (deskriptiv) metod asosida graduallik kategoriyasining nazariy talqinlari, uning semantik xususiyatlari hamda intensifikatsiya, ekspressivlik, emotsionallik, sinonimiya, antonimiya va metaforik ma'no ko‘chishi kabi turdosh hodisalar bilan umumiy va farqli jihatlari tavsiflandi. Mazkur metod graduallikning funksional-semantik kategoriya sifatidagi lingvistik tabiatini aniqlash imkonini berdi.

Frazeologik birliklarning semantik tuzilishi va ularning badiiy matndagi darajalanish xususiyatlarini aniqlashda komponent-semantik tahlil metodi qo‘llanildi. Ushbu metod yordamida frazeologizmlar tarkibidagi semalar, ularning intensivlik darajasi, emotsional-ekspressiv bo‘yoqdorligi hamda gradatsion rivojlanish bosqichlari o‘rganildi. Natijada frazeologik birliklarning semantik dinamikasi va graduallikni yuzaga chiqaruvchi ichki mexanizmlari aniqlandi.

Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlarida graduallikning ifodalanish usullarini aniqlash maqsadida kontekstual tahlil metodidan foydalanildi. Frazeologik birliklarning ma’nosi alohida emas, balki ular qo‘llangan badiiy kontekst bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilindi. Bu usul frazeologik birliklarning matn ichidagi funksional yuklamasi, qahramon ruhiyatini ifodalashdagi o‘rni

hamda muallif estetik niyatini amalga oshirishdagi ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqotning muhim metodlaridan biri qiyosiy-tipologik metod bo‘lib, u orqali graduallikning Xayriddin Sultonov nasri va Iqbol Mirzo she’riyatidagi ifodalanish xususiyatlari o‘zaro qiyoslandi. Mazkur metod yordamida har ikki ijodkorning individual uslubida frazeologik graduallikning umumiy va farqli jihatlari, uning psixologik hamda poetik funksiyalari aniqlandi. Shuningdek, lingvopoetik tahlil metodi asosida frazeologik birliklarning obraz yaratish, emotsional ta'sir kuchini oshirish, muallifning individual uslubini shakllantirish va badiiy matnning estetik yaxlitligini ta'minlashdagi vazifalari o‘rganildi. Bunda Xayriddin Sultonovning “Ko‘ngul ozodadur...”, “Ajoyib kunlarning birida”, “Onamning yurti”, Iqbol Mirzoning “Meni eslaysanmi?”, “Istaysizmi-yo‘qmi” va boshqa she'riy asarlaridan tanlab olingan frazeologik birliklar lingvopoetik jihatdan tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida induktiv va deduktiv tahlil usullari ham qo‘llanildi. Dastlab badiiy matnlardagi alohida frazeologik birliklar tahlil qilinib, ulardan umumiy ilmiy xulosalar chiqarildi (induksiya), so‘ngra graduallik haqidagi nazariy qarashlar asosida konkret matnlar qayta tahlil qilinib, ularning amaliy tasdig‘i asoslandi (deduksiya).

Tadqiqot materiali sifatida Xayriddin Sultonovning “Onamning yurti”, “Bir oqshom ertagi”, “Boburning tushlari”, “Ko‘ngul ozodadur...”, “Saodat sohili” kabi nasriy asarlari hamda Iqbol Mirzoning “Sizni kuylayman”, “Meni eslaysanmi?” she'riy to‘plamlari va shoir ijodiga bag‘ishlangan zamonaviy lingvopoetik tadqiqotlar tanlandi. Ushbu manbalarda uchraydigan frazeologik birliklar graduallik kategoriyasi nuqtai nazaridan tizimli ravishda saralanib, semantik, funksional va lingvopoetik aspektlarda tahlil qilindi. Mazkur metodologik yondashuv graduallik kategoriyasining frazeologik sathdagi namoyon bo‘lish mexanizmlarini aniqlash, uning turdosh semantik hodisalar bilan o‘zaro munosabatini ilmiy asoslash hamda Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo badiiy tafakkurida frazeologik graduallikning individual-uslubiy xususiyatlarini kompleks yoritish imkonini berdi.

Til tizimining eng muhim xususiyatlaridan biri uning obyektiv borliqni faqat nominativ birliklar orqali emas, balki voqelikdagi sifat, belgi, holat va harakatlarning miqdoriy hamda darajaviy o‘zgarishlarini ham aks ettira olishidir. Inson tafakkuri borliqni mutlaq qarama-qarshilik asosida emas, balki uzluksiz rivojlanish, bosqichma-bosqich kuchayish yoki susayish tamoyili orqali idrok

etadi. Ana shu tafakkur mexanizmining til tizimidagi ifodasi graduallik kategoriyasi hisoblanadi. Mazkur kategoriya semantik munosabatlarning murakkab ko‘rinishlaridan biri bo‘lib, belgi yoki harakatning intensivlik darajasini ifodalash bilan bir qatorda, muallifning voqelikka bo‘lgan individual munosabatini ham namoyon etadi. Shu sababli graduallik zamonaviy tilshunoslikda grammatik, leksik va frazeologik hodisalardan ko‘ra kengroq mazmun kasb etuvchi funksional-semantik kategoriya sifatida talqin qilinmoqda. [Iskandarova, 2023: 76–79]

Til birliklarining darajalanish xususiyati, avvalo, inson tafakkurining uzluksizlik tamoyiliga asoslanadi. Chunki borliqdagi predmet va hodisalar inson ongida mutlaq chegaralangan emas, balki ma'lum mezon asosida o‘zgaruvchan tarzda aks etadi. Til ana shu o‘zgaruvchanlikni semantik vositalar orqali modellashtiradi. Natijada kuchli–kuchsiz, katta–kichik, yaqin–uzoq kabi antonimik qarama-qarshiliklar orasida ko‘plab oraliq darajalar vujudga keladi. Aynan shu oraliq semantik pog‘onalar graduallikning mohiyatini tashkil etadi. Frazeologik birliklar graduallikning eng faol ifodalovchilaridan biri hisoblanadi. Sababi frazeologizm oddiy nominativ birlik emas, balki xalqning ko‘p asrlik tafakkuri, baholash mezoni, emotsional tajribasi va milliy dunyoqarashining mahsuli sifatida shakllanadi. Shu bois frazeologik birliklarda belgi yoki holatning oddiy ifodasi emas, balki uning baholanishi, kuchayishi, susayishi yoki maksimal darajaga yetishi kuzatiladi. Bu esa frazeologik graduallikni oddiy leksik gradatsiyadan farqlaydi.

O‘zbek badiiy adabiyotida graduallik hodisasining lingvopoetik imkoniyatlari, ayniqsa, Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo ijodida alohida namoyon bo‘ladi. Har ikki ijodkorning badiiy tafakkuri til birliklarining ichki semantik imkoniyatlarini maksimal darajada ishga solishi bilan ajralib turadi. Ularning asarlarida graduallik nafaqat so‘z ma'nosining kuchayishi, balki qahramon ruhiyati, emotsional holati, voqea rivoji va badiiy obraz dinamikasining ham asosiy mexanizmlaridan biri sifatida xizmat qiladi. Xayriddin Sultonov nasrining badiiy-estetik qimmati, avvalo, inson ruhiyatining nihoyatda nozik qatlamlarini bosqichma-bosqich ochib berishida namoyon bo‘ladi. Adib voqelikni keskin dramatik vaziyat orqali emas, balki oddiy hayotiy tafsilotlar vositasida asta-sekin chuqurlashtirib boradi. Shu jihatdan uning qahramonlari ichki kechinmalarining rivojlanishida graduallik asosiy kompozitsion tamoyillardan biri hisoblanadi. Masalan, “Ko‘ngul ozodadur...” qissasida bosh qahramonning ruhiy holati oddiy xotiralardan falsafiy mushohadagacha izchil rivojlantiriladi.

Muallif qahramon ruhiyatini tasvirlar ekan: "Kechalari esa tushimda gala-gala qush charx urardi... Har qushlar-ki, aqlingiz shoshadi", deya ruhiy bezovtalikning dastlabki bosqichini ifodalaydi [Sultonov, 1993: 4].

Ushbu tasvir keyingi sahifalarda tobora murakkablashib, ichki iztirob falsafiy mushohadaga aylanadi. Xususan, “Ko‘ngul ozodadur, dunyoga arzi ehtiyoj etmaz” degan hikmatli ibora orqali ruhiy ozodlik g‘oyasi graduallikning eng yuqori semantik nuqtasiga olib chiqiladi. Bu yerda oddiy ruhiy holatdan falsafiy umumlashmaga o‘tish gradatsion rivojlanishning yorqin namunasidir.

Adibning “Ajoyib kunlarning birida” qissasida ham graduallik voqealar tizimi va qahramon nutqi orqali shakllanadi. Muhandisning mehmonxona ma'murasi bilan muloqoti dastlab oddiy iltimos sifatida boshlanadi, keyinchalik qat'iy talabga, undan so‘ng esa inson mehnati va qadr-qimmatiga oid falsafiy mushohadaga aylanadi. Muallif qahramon tilidan: “Bu mehmonxonani rostdan ham men qurganman. Tili bo‘lsa, mana shu devorlar aytsin”, [Sultonov, 1993: 5] deydi. Oradan ko‘p o‘tmay mazkur fikr yanada chuqurlashadi: “Turib-turib odamga alam qiladi: nainki jonsiz imoratning umri odamzod umridan ko‘ra uzunroq bo‘lsa” [Sultonov, 1987: 6–7].

Birinchi jumlada individual e’tiroz ifodalansa, ikkinchi jumlada u umuminsoniy falsafiy xulosaga aylanadi. Aynan mana shu semantik o‘sish graduallikning badiiy matndagi funksional mohiyatini ochib beradi. Xayriddin Sultonov badiiy tafakkurining o‘ziga xosligi shundaki, u graduallikni faqat frazeologik birliklar vositasida emas, balki sintaktik parallelizm, ichki monolog, assotsiativ tafakkur va psixologik detallar orqali ham yuzaga chiqaradi. Shu sababli uning asarlarida frazeologik graduallik alohida emas, balki umumiy badiiy strukturaning ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Iqbol Mirzo she'riyati esa graduallikning emotsional-estetik imkoniyatlarini namoyon etuvchi o‘ziga xos poetik makondir. Shoir lirik qahramon ruhiyatini bosqichma-bosqich kuchaytiruvchi sintaktik parallelizm, takror, metafora va frazeologik birliklardan nihoyatda mahorat bilan foydalanadi. Masalan, mashhur “Istaysizmi-yo‘qmi” she’ridagi:

“Boshingizda yaproq bo‘lib aytaman,
Poyingizda tuproq bo‘lib aytaman,
Tuproqda ham mushtoq bo‘lib aytaman...”

misralarida lirik qahramonning muhabbati oddiy e’tirofdan mutlaq fidoyilik darajasigacha izchil rivojlantiriladi [Mirzo, 2007: 12–15].

Bu yerda yaproq – tuproq – tuproq ostidagi mushtoqlik semantik pog‘onalari graduallikning poetik modelini hosil qiladi.

Frazeologik graduallikning lingvistik mohiyatini chuqurroq anglash uchun uni unga yaqin bo‘lgan, biroq mazmun-mohiyatan aynan bir xil bo‘lmagan semantik hodisalar bilan qiyosiy o‘rganish zarur. Chunki til tizimidagi har qanday funksional-semantik kategoriya boshqa kategoriyalar bilan uzviy munosabatda yashaydi va aynan shu o‘zaro aloqadorlik uning mohiyatini to‘liq ochib beradi. Graduallik ham intensifikatsiya, ekspressivlik, emotsionallik, baholash, sinonimiya, antonimiya hamda metaforik ma’no ko‘chishi kabi hodisalar bilan kesishuvchi nuqtalarga ega bo‘lsa-da, ularning hech biri graduallikning o‘rnini to‘liq bosa olmaydi. Sababi graduallikning asosiy mohiyati hodisa yoki belgi darajasining uzluksiz o‘zgarishini ifodalashdan iborat bo‘lsa, boshqa semantik hodisalar mazkur o‘zgarishning faqat ayrim jihatlarinigina yuzaga chiqaradi [Iskandarova, 2023: 76–79].

Frazeologik birliklar aynan mana shu bosqichlilikni ifodalash imkoniyatiga egaligi bilan oddiy leksik birliklardan ajralib turadi. Frazeologizm tarkibidagi ma'no statik emas, balki kontekst ta'sirida harakatga kiruvchi semantik tizim hisoblanadi. Shu bois badiiy matnda birgina frazeologik birlik turli emotsional pog‘onalarda namoyon bo‘lishi mumkin. Masalan, Xayriddin Sultonov nasrida ruhiy iztirob avval tashqi kuzatuv sifatida boshlanib, keyinchalik ichki monologga, undan falsafiy umumlashmaga aylanadi. Adib “Ko‘ngul ozodadur...” qissasida G‘ulxaniy obrazi orqali inson ruhiyatidagi bunday gradatsiyani nihoyatda tabiiy tasvirlaydi. Muallif qahramonning ruhiy kechinmalarini tasvirlar ekan: “Ko‘ngul ozodadur, shivirlaydi uning lablari, ko‘ngul ozodadur, dunyoga arzi ehtiyoj etmaz...” [Sultonov, 2005: 5] deya ichki ozodlikni ruhiy kamolotning eng yuqori bosqichi sifatida talqin qiladi. Mazkur frazeologik-falsafiy ifoda oddiy hissiy holat emas, balki graduallikning yakuniy semantik pog‘onasini tashkil etadi.

Adib poetikasida frazeologik graduallik ko‘pincha ichki monolog va psixologik tafsilot bilan uyg‘unlashadi. Qahramon dastlab voqelikni kuzatadi, so‘ng unga baho beradi, undan keyin esa voqelik bilan o‘z “men”i o‘rtasida falsafiy bog‘lanish hosil qiladi. Bunday semantik o‘sish badiiy matn kompozitsiyasining ichki dinamikasini yuzaga chiqaradi. Shu sababli Xayriddin Sultonov asarlarida graduallik faqat til hodisasi emas, balki kompozitsion tamoyil vazifasini ham bajaradi. Adibning “Ishonmagan bo‘lsa ham aytaman...”, “Turib-

turib odamga alam qiladi...” [Sultonov, 2005: 16, 1987: 3–8] kabi sintaktik konstruktsiyalari ham iztirobning bosqichma-bosqich kuchayishini ta'minlaydi.

Graduallikning intensifikatsiyadan farqi shundaki, intensifikatsiya ma'lum belgining birdaniga kuchayishini anglatsa, graduallik o‘sha kuchayishning bosqichlarini aks ettiradi. Xayriddin Sultonovning qahramonlari deyarli hech qachon hissiyotning eng yuqori nuqtasidan boshlamaydi. Ular asta-sekin ruhiy bosim ostiga kiradi, ichki ziddiyatlar kuchayadi, tafakkur chuqurlashadi va nihoyat falsafiy xulosaga keladi. Ana shu ketma-ketlik frazeologik birliklarning semantik imkoniyatlari yordamida amalga oshiriladi.

Xuddi shu tamoyil Iqbol Mirzo lirikasida ham kuzatiladi. Ammo nasrdan farqli ravishda shoir graduallikni sintaktik parallelizm, takror, metafora va poetik obrazlarning izchil joylashuvi orqali shakllantiradi. Masalan, "Meni eslaysanmi?" she’rida sog‘inch oddiy xotiradan boshlanmaydi, balki tabiat obrazlari orqali tobora chuqurlashib boradi:

“Meni eslaysanmi, oy tilib-tilib,
Qiyqimlagan baxmalim – yalpiz?
Kimni izlayapsan, chuvalchang bo‘lib
O‘rmalab ketgan ildiz?” [Mirzo, 2000: 10].

Bu yerda yalpiz – ildiz – tuproq obrazlari oddiy metaforik almashinish emas. Ular sog‘inchning ichki gradatsiyasini yuzaga chiqaruvchi poetik pog‘onalardir. Dastlab yalpiz hid orqali xotirani uyg‘otsa, keyinchalik ildiz obrazida xotira inson ruhiyatining tub qatlamlariga singib ketadi. Natijada sog‘inch oddiy hissiyotdan mavjudlik falsafasiga ko‘tariladi.

Shoirning poetik tafakkurida gradatsiya ko‘pincha tabiat tasvirlari bilan uyg‘unlashadi. Tadqiqotchilar ham Iqbol Mirzo she’riyatida tabiat inson ruhiy holatining semantik ekvivalenti sifatida xizmat qilishini ta’kidlaydilar [Murodillayeva, 2025: 26–27].

Shu jihatdan tabiat obrazlari frazeologik graduallikning badiiy tayanch nuqtasiga aylanadi. Iqbol Mirzo poetikasida metafora ham graduallikning faol vositalaridan biridir. Shoir metaforani yakka obraz sifatida emas, balki ma'no zanjiri sifatida quradi. Bu haqda zamonaviy lingvopoetik tadqiqotlarda ham qayd etilib, shoir metaforalari ketma-ket semantik kengayish asosida yuzaga kelishi ta'kidlangan [Usmonova, 2025: 25–27].

Natijada bitta metafora keyingisini yuzaga keltiradi, keyingisi esa undan yuqoriroq semantik bosqichni hosil qiladi. Bu hodisa aynan graduallikning poetik ko‘rinishidir.

Frazeologik graduallik sinonimik qatordan ham sezilarli farqlanadi. Sinonimik birliklar ma'no yaqinligini ifodalasa, graduallik ulardan semantik intensivlikni yaratish vositasi sifatida foydalanadi. Masalan, Iqbol Mirzoning “Axir men bittaman, yagona, yolg‘iz” misrasida “bittaman”, “yagona”, “yolg‘iz” birliklari lug‘aviy sinonimlar bo‘lsa-da, matnda ular emotsional kuchayish zanjirini hosil qiladi. Shuning uchun bunday birliklar sinonimiya hodisasi emas, balki gradualliking semantik modeli sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, antonimik munosabat ham gradualliking o‘ziga xos ifoda vositalaridan biridir. Chunki badiiy tafakkur mutlaq qarama-qarshilikni emas, balki ana shu ikki qutb orasidagi oraliq pog‘onalarni tasvirlashga intiladi. Xayriddin Sultonov nasrida hayot va o‘lim, umid va umidsizlik, xotira va unutish, ozodlik va qaramlik kabi oppozitsiyalar o‘rtasida ko‘plab ruhiy holatlar mavjud bo‘lib, ular frazeologik birliklar vositasida bosqichma-bosqich ochib beriladi. Iqbol Mirzo lirikasida esa sevgi va hijron, sog‘inch va visol, Vatan va g‘urbat qarama-qarshiliklari orasidagi emotsional o‘tishlar gradatsion xarakter kasb etadi. Bu jihatdan har ikki ijodkorning badiiy tafakkurida graduallik inson ruhiyati dinamikasini ifodalovchi asosiy lingvopoetik mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, graduallik kategoriyasi til tizimining universal funksional-semantik kategoriyalaridan biri bo‘lib, u voqelikdagi belgi, holat va harakatlarning bosqichma-bosqich o‘zgarishini ifodalash orqali tilning nominativ imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Mazkur kategoriya grammatik yoki leksik hodisa doirasidagina emas, balki frazeologik birliklar semantikasida ham faol namoyon bo‘lib, badiiy matnning mazmuniy va estetik yaxlitligini ta’minlovchi muhim lingvopoetik vosita sifatida xizmat qiladi.

Tahlillar asosida frazeologik gradualliking intensifikatsiya, ekspressivlik, emotsionallik, sinonimiya, antonimiya hamda metaforik ma’no ko‘chishi kabi hodisalar bilan uzviy bog‘liqligi aniqlangan bo‘lsa-da, ularning hech biri graduallik kategoriyasini to‘liq ifodalay olmasligi ilmiy jihatdan asoslandi. Chunki gradualliking asosiy belgisi semantik intensivlikning bir martalik kuchayishi emas, balki ma’noning uzluksiz darajalanishi va bosqichma-bosqich rivojlanishidan iboratdir.

Xayriddin Sultonov asarlari tahlili adib nasrida graduallik, avvalo, qahramon ruhiyatining ichki evolyutsiyasini ochib beruvchi badiiy mexanizm sifatida namoyon bo‘lishini ko‘rsatdi. Muallif frazeologik birliklar, ichki monolog, sintaktik parallelizm va psixologik tafsilotlardan foydalanish orqali oddiy hissiy holatni izchil ravishda falsafiy mushohada darajasigacha rivojlantiradi. Natijada

frazeologik graduallik Xayriddin Sultonov individual uslubining yetakchi lingvopoetik belgilaridan biri sifatida shakllanadi.

Iqbol Mirzo she’riyati misolida esa graduallikning poetik tabiati yanada yaqqolroq namoyon bo‘ldi. Shoir metafora, sintaktik parallelizm, takror, ramziy obrazlar hamda frazeologik birliklarni bosqichma-bosqich joylashtirish orqali emotsional intensivlikni yuzaga keltiradi. Lirik qahramon ruhiy kechinmalarining izchil rivojlanishi natijasida frazeologik birliklar oddiy obraz vositasidan poetik-falsafiy konsept darajasiga ko‘tariladi. Bu esa Iqbol Mirzo poetikasining muhim individual-uslubiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida frazeologik graduallikning badiiy matndagi asosiy funksiyalari aniqlandi. Ular: qahramon ruhiyatining dinamik rivojlanishini ifodalash, emotsional ta'sirchanlikni kuchaytirish, muallifning estetik pozitsiyasini yuzaga chiqarish, matnning semantik yaxlitligini ta'minlash hamda milliy-madaniy tafakkur elementlarini obrazli tarzda aks ettirishdan iboratdir. Shu jihatdan frazeologik graduallik badiiy matnning lingvopoetik tashkil etilishida muhim semantik mexanizm vazifasini bajaradi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

o‘zbek tilshunosligida graduallik kategoriyasini frazeologiya, lingvopoetika va kognitiv tilshunoslik kesishgan nuqtada kompleks o‘rganishga bag‘ishlangan maxsus tadqiqotlarni kengaytirish;

o‘zbek badiiy matnlarida frazeologik graduallikning ifodalanish modellarini yaratish va ularning funksional-semantik tasnifini ishlab chiqish;

Xayriddin Sultonov, Iqbol Mirzo hamda boshqa zamonaviy ijodkorlar asarlarida graduallikning individual-uslubiy xususiyatlarini qiyosiy aspektda tadqiq etish;

o‘zbek frazeologiyasi bo‘yicha izohli lug‘atlar va elektron korpuslarda graduallikni ifodalovchi frazeologik birliklarni alohida semantik guruh sifatida tavsiflash;

oliy ta’lim muassasalarining “Frazeologiya”, “Lingvopoetika”, “Matn lingvistikasi”, “Badiiy matn tahlili” fanlari dasturlariga frazeologik graduallik nazariyasiga oid mavzularni kiritish;

o‘zbek tilining milliy korpusida graduallikni ifodalovchi frazeologik birliklarni aniqlash va ularning qo‘llanish chastotasi hamda uslubiy imkoniyatlarini korpus lingvistikasi metodlari asosida o‘rganish.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot frazeologik graduallikning nazariy asoslarini aniqlash, uning turdosh semantik hodisalar bilan o‘zaro munosabatini ilmiy jihatdan asoslash hamda Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo ijodi misolida mazkur kategoriyaning lingvopoetik imkoniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Olingan ilmiy natijalar o‘zbek tilshunosligida funksional-semantik kategoriyalar nazariyasini yanada rivojlantirish, frazeologik semantika va badiiy matn lingvistikasiga oid keyingi tadqiqotlar uchun muhim nazariy hamda amaliy manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Iskandarova Sh.M., Karimova Sh.B. Tilshunoslikda kvantitativlikning o‘rganilishi // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. – Xiva, 2023. – №4/4. – B. 76–79.

2. Sultonov X. Ko‘ngul ozodadur... // Boburning tushlari: qissalar, hikoyalar, esselar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1993. – B. 4.

3. Sultonov X. Ko‘ngul ozodadur... // Boburning tushlari: qissalar, hikoyalar, esselar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1993. – B. 5.

4. Sultonov X. Onamning yurti: qissalar va hikoyalar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987. – B. 6–7.

5. Mirzo I. Sizni kuylayman. – Toshkent: Sharq, 2007. – B. 12–15.

6. Iskandarova Sh.M., Karimova Sh.B. Tilshunoslikda kvantitativlikning o‘rganilishi // Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi. – 2023. – №4/4. – B. 76–79.

7. Sultonov X. Saodat sohili. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005. – B. 5.

8. Sultonov X. Saodat sohili. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2005. – B. 16.; Sultonov X. Onamning yurti. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1987. – B. 3–8.

9. Mirzo I. Meni eslaysanmi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2000. – B. 10.

10. Murodillayeva M. Iqbol Mirzoning “Uyg‘onish” she’rida tabiat tasvirining badiiy-falsafiy tahlili // Central Asian Journal of Academic Research. – 2025. – B. 26–27.

11. Usmonova M.Z. Iqbol Mirzo she'riyatida metaforalarning qo‘llanilishi // Yangi O‘zbekiston talabalari axborotnomasi. – 2025. – B. 25–27.

MUNDARIJA

KIRISH SO‘ZI		
Sirojiddinov Sh.S.	O‘zbek tilining xalqaro nufuzini oshirish zarurati	**6**
I. O‘ZBEK TILINING JAHON TILLARI TIZIMIDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI		
Xolmanova Z.	O‘zbek tilining jahon tillari tizimidagi mavqeyini belgilashda lingvodidaktikaning o‘rni	**9**
Abdushukurov B.	Alisher Navoiy asarlaridagi qadimgi turkiy fe’llar semantikasi	**16**
Xudoyberdiyev J.	Mahmud Koshg‘ariy – singarmonizmning birinchi nazariyotchisi va ovrupolik olimlarning singarmonizm haqidagi xato qarashlari	**30**
Abdurahmanova M.	Alisher Navoiy merosi psixolingvistik talqinda	**45**
Xolmurodova M.	“Nasoyim ul-muhabbat” asaridagi tabobatga doir ayrim arabcha so‘zlar	**51**
O‘razova I.	Ot frazemalarning grammatik funksiyasi (Alisher Navoiy “Xamsa”sidagi frazemalar misolida)	**56**
Maxkamova D.	O‘zbek tili axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	**60**

	terminologiyasi taraqqiyoti va tadqiqi	
Oripova M.	Sinestezik metaforalarda sezgilar interperatsiyasi	**66**
Muratova N.	Tilak va tabrik nutqiy aktlarida kommunikativ taktikaning tanlanish xususiyatlari	**72**
Abdullayeva G.	Folklor diskursida o‘xshatishlarning semantik-struktur va kognitiv tahlili	**78**
Xayrullayeva R.	Kichraytirish-erkalash shakllarining pragmatik ifodalanishi	**86**
Jumaniyozova Ch.	Sifat so‘z turkumida obyektiv va subyektiv belgilarning ifodalanishi	**90**
Abduvaliyeva K.	“Shajarayi turk” asaridagi ba’zi urug‘ nomlarining etnotoponim sifatidagi tahlili	**95**
Mullaboyeva Sh.	O‘zbek tilida o‘xshatishlar asosida estetik bahoning ifodalanishi	**107**
Mamadoliyeva M.	Graduallik kategoriyasining lingvistik tabiati va uning turdosh hodisalar bilan munosabati (Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlari misolida)	**115**
Mamarasulova M.	O‘zbek tili fonosemantik tahlilining fonologik asoslari	**130**
Siddiqova N.	O‘zbek xalq maqollaridagi eskirgan leksika: tarkibi,	**132**

	variantlanishi va lingvopoetik vazifalari	
Yusupova A.	Konseptlarning metaforik ifodalanishi va tahlil shakllari	**144**
O‘ralova N.	O‘zbek tilshunosligida parsellyatsiya hodisasi, uning sintaktik tavsifi va ega-kesim munosabatidagi o‘rni	**150**
Maxmudova M.	Kelishik kategoriyasining o‘rganilish tarixiga doir ayrim mulohazalar	**158**
Nurmatova S.	O‘zbek tilida rang ifodalovchi birliklarning lingvokognitiv strukturasi va konseptualizatsiya masalalari	**168**
Keldiyorova Z.	O‘zbek tilidagi shikoyat matnlarida nutqiy aktlarning ifodalanishi	**174**
Aliqulova Z.	Toponimlarning axborotni saqlash va uzatish xususiyatlari	**178**
Jurayeva Sh.	Hurmat kategoriyasining lisoniy birliklar bilan ifodalanishi	**183**
Karimova U.	Kultegin bitiktoshidagi xarakter-xususiyat bildiruvchi sifatlar tahlili	**188**
II. O‘ZBEK TILINI XALQARO MAYDONDA TARG‘IB QILISH STRATEGIYALARI		
Shamsiyeva M.	Peyzaj matnlari orqali turizmni rivojlantirish istiqbollari	**194**

Jo‘rayeva M.	Matnni tushunishda asar sarlavhasining ahamiyati	**201**
III. GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY TIL VA MADANIYATNI SAQLASH MASALALARI		
Ashirboyev S.	Adstrat sharoitidagi turkiy shevalarning o‘zaro ta’siri masalasi	**205**
Farhad Rahimi	Yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk kelimeleri üzerine On the words yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk	**210**
Xakimova M.	O‘zbek tilidagi metaforik konseptuallashtirishning milliy xususiyatlari	**232**
Abbozov O.	So‘x toponimlarining lingvomadaniy xususiyatlari	**238**
Komilova G.	O‘zbek tilida qadriyatlar tipologiyasining lingvistik verbalizatsiyasi	**245**
Xomidova M.	Zamonaviy o‘zbek badiiy matnlarida ertak elementlarining intertekstual xususiyatlari	**253**
Həsənzadə Səmra	Qrammatik metaforun türk dillərində reallaşması (özbək dilinin materiallari əsasinda)	**261**
Davronova Z.	Antroponimik freymlarda registrdan og‘ish fenomini (Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani misolida)	**272**

Tursinbayeva Sh.	Badiiy matnda onomastik birliklarning lingvomadaniy imkoniyatlari	**276**
Bekmuradova I.	O‘zbek tilidagi ijobiy fe’l-atvor leksemalarining semantik tasnifi	**283**
Imomova I.	Fitratning dramatik asarlarida maqollarning qo‘llanilishi va funksional-semantik xususiyatlari	**291**
Turgunboeva D.	Globallashuv sharoitida o‘zbek va ingliz lingvomadaniyatida miqdoriy me’yor	**297**
Amrullayeva M.	O‘zbek tilida inson xarakterini ifodalovchi frazemalarning semantik mikromaydonlari	**305**
Abdug‘afurova A.	Lingvomadaniy kodlarning poetik faollashuvi: Faxriyor va Ulug‘bek Hamdam she’riyati qiyosida	**312**
Muzaffarova Z.	Badiiy matnda qo‘llangan metaftonimik birliklarning kognitiv xususiyatlari	**322**
Jumayeva M.	Son komponentli lug‘aviy birliklarning lingvokulturologik tahlili	**327**
Xolmo‘minova H.	Frazemalarning lingvomadaniy tahlili	**333**
IV. O‘ZBEK TILINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI VA XORIJIY TAJRIBA		

Xusanova N.	Raqamli ta’lim muhitida o‘qish savodxonligi transformatsiyasi vositasida boshlang‘ich o‘quvchilarning kreativligini shakllantirish	**337**
Mamirova X.	Bolalarda ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirishning psixolingvistik mexanizmlari va til ta’limiga ta’siri	**344**
Arolova N.	Maktabgacha yoshdagi o‘zbek bolalari nutqida sintaktik tejamkorlik	**351**
Mirnosirova D.	Nutqiy ijod haqidagi nazariy qarashlar talqini	**356**
Nurboboyeva R.	Erta yoshdagi bolalar ta’limida adabiyotning tutgan o‘rni	**363**
Keldiboyeva M.	O‘zbek tili omonimlarini o‘zlashtirishda kontekst va assotsiatsiyaning psixolingvistik roli	**369**
V. TARJIMA VA LINGVOMADANIY ALOQALAR: XALQARO HAMKORLIKNING MUHIM OMILI SIFATIDA		
Mustafa Said Arslan	Türkiye türkçesi ve özbek türkçesi arasindaki yakinliğin öğretimdeki yansimalari: özbek türkçesi öğretiminde karşilaşilan sorunlar ve öneriler	**378**
Kalanova D.	O‘.Hoshimov “Dunyoning ishlari” asarining koreyscha tarjimasida milliy-madaniy realiyalarning berilishi	**389**

Muhammadiyeva D.	Ko‘p tilli parallel korpusning tarjima birliklarini qiyosiy o‘rganishdagi imkoniyatlari	**400**
Abbasova Ş.	Özbek Yazı Dili ve Azerbaycan Türkçesi'nin Ağızlarında Akrabalık Terimleri	**411**
Qarshiyev K.	Badiiy tarjimaning adabiy-estetik tafakkur evolyutsiyasiga ta’siri (Jamol Kamolning tarjimonlik faoliyati misolida)	**418**
Rahimova Z.	Parallel korpuslarning tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslikdagi ilmiy ahamiyati	**428**
Bozorova S.	Rus tilidagi ayrim gippologik birliklar tadqiqiga doir	**433**
Axmedova N.	O‘zbek va ingliz tillarida ruhiy holat birliklarining semantik farqlari va kontekstual tarjimasi	**442**
Davlatova R.	Sun’iy intellekt asrida inson nutqi, tilni idrok etish va psixolingvistik jarayonlar	**448**
Turdiyeva R.	Ingliz, qoraqalpoq va o‘zbek tillaridagi maqollarda zoonimlarning lingvokognitiv tahlili (“bo‘ri” misolida)	**462**
Ataniyazova S.	O‘zbek va ingliz tillarida mayl, zamon va modallikning muloqot xulqidagi funksional-uslubiy imkoniyatlari	**466**
Sayfiyeva K.	O‘zbek va ingliz fitonim komponentli maqollarida inson	**472**

	konseptining kognitiv metaforik modellari	
Tillayeva O.	O‘zbek va turk maqollarida erkak konseptining semantik maydoni	**485**
Musurmankova Sh., **Abdullayeva D.**	“Ikki eshik orasi” romanidagi murojaat birliklarining lingvomadaniy xususiyatlari va tarjima muammolari	**495**
Abdullayeva M.	Ingliz va o‘zbek maqollarida nutqiy antonimiyaning lingvokognitiv xususiyatlari	**502**
VI. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK TILINING RIVOJI		
Abjalova M.	O‘zbek tili multikorpusida aksentologik korpus va uning ahamiyati	**513**
Elova D.	O‘zbek normativ-huquqiy matnlarini lingvo-mantiqiy annotatsiyalash mezonlari	**524**
Kasimova Z.	O‘zbek tili iboralar korpusini yaratishning lingvistik va kompyuter asoslari	**534**
Nurullayeva O.	Barqaror birikmalar resurslari va parallel korpus uchun baza tuzish mezonlari	**542**
Musulmonova K.	Lingvistik ekspertologiyada matn identifikatsiyasi bo’yicha ekspert xulosalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	**550**

Umarova Sh.	Kollokatsiyalarni korpus asosida aniqlashning nazariy va metodologik asoslari	**556**
Akramdjanova M.	Parallel korpusning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o‘rni	**564**
Buronova R.	Raqamli muhitda o‘zbek tilidagi neologizmlarning shakllanishi	**570**
Shodmonaliyeva Y.	Sentiment tahlilda tasdiq-inkor emojlarining diskursiv va pragmatik funksiyalari	**576**
Rayimjonova M.	Rauf Parfi she’riyatining leksik-statistik xususiyatlari	**591**
VII. XALQARO TA’LIM DASTURLARI VA O‘ZBEK TILI: IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR		
Mirzəli Məleykə	Azərbaycanda özbək dilinin tədrisi: təcrübə və perspektivlər (bakı slavyan universitetinin timsalında)	**595**
Iskandarova G.	O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganishda so‘z ma’nolarini o‘zlashtirish	**603**
VIII. O‘ZBEK TILI VA DIPLOMATIYA: XALQARO MUNOSABATLARDA TILNING O‘RNI		
Темирова Б., **Темирова М.**	Кыргыз, өзбек тилдери жана алардын адабий-маданий байланыштардагы ролу	**610**

Nazarov Q.	O‘zbek diplomatik diskursida metaforalarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari	**620**
IX. ILMIY TADQIQOTLAR VA LINGVISTIKADA XALQARO HAMKORLIK MASALALARI		
Berdak Yusuf	O‘zbek tilining shakllanish jarayoni va eski o‘zbek tili terminlari	**626**
Qurbonova M.	Xarizmatik nutq haqidagi nazariy qarashlar talqini	**632**
Umurzoqova M.	Erkin A’zam asarlarida lisoniy shaxs tiplari	**640**
Mirzaali Malika	O‘zbek tılının mavsumıy marosımlar leksıkasıda turkıy areal mavqeyı	**646**
Məmmədova A.	Xarəzm Türkcəsində Və Müasir Özbək Dilində Qohumluq Terminlərində Cins Kateqoriyasinin İfadəsi	**661**
Tuxtasinova M.	L.Z.Budagov lug‘atidagi umumturkiy leksik fond: “tur.” pometali leksemalarning tarixiy-qiyosiy tahlili	**670**
Abdullayeva S.	So‘z yasalishını qıyosıy-tıpologık tadqıq etısh metodologıyası va tahlıl mezonları	**681**
Xasanova G.	Kinesikaning lingvistik tadqiqi: shakllanish tarixi va kommunikativ funksiyalari	**688**

Rajabov N.	O‘zbek tilida ng fonemasining talaffuzi, imlosi va tarixiy taraqqiyoti	**695**
Mirzayeva G.	O‘zbek tilida tovush o‘zgarishlarining neyrolingvistik asoslari	**699**
Arislanova M.	She’riy matnning konseptual tizimi va lingvokognitiv xususiyatlari (Erkin Vohidov ijodi misolida)	**706**
Muhammadiyeva M.	“Shum Bola” qissasidagi ba’zi polisemantik leksemalar tahlili	**717**
Abdullayev G‘.	Fitrat she’riyatidagi turkiy so‘zlarning emotsional-ekspressiv xususiyatlari	**722**
Tursunova S.	Ironiyada implikatura fenomeni va yashirin ma’no mexanizmlari	**726**
Turobova N.	Badiiy diskursda morfologik vositalarning pragmatik xususiyatlari	**737**
Utegenova O‘.	O‘zbek tilida tasviriy ifodalarning badiiy matnda qo‘llanilishi	**744**
Komilova G.	Tarixiy-badiiy matnlar korpuslarini yaratish zarurati va ularni semantik modellashtirish masalalari	**749**
Haydaraliyeva Sh., Mo‘minova M.	O‘zbek tili leksikasining taraqqiyot tamoyillari va semema tushunchasi	**759**

Axmedova M.	Diskurs tushunchasining lingvistik talqini: nazariy yondashuv va ilmiy qarashlar	**768**
Komilova Sh.	Lingvokultrologiyada evfemizm va milliy mentalitet: ayollar nutqi misolida nazariy talqinlar	**774**
Suyunova D.	“Boburnoma” dagi leksik qatlamlarning “Boburiynoma”da badiiy qayta faollashuvi: leksik-semantik va funksional-uslubiy tahlil	**780**
Maqsudaliyeva Y.	Lingvistik ekspertiza va lingvokriminalistik tahlil: nazariya va amaliyot	**786**
Abdurasulova D.	O‘zbek qizlari nutqidagi neonim va slenglarning pragmalingvistik tadqiqi	**792**
Majidova M.	Tibbiy soha rahbarlari kinesik nutqining lingvosomatik tadqiqi	**797**
Abdullayeva I.	Gender qadriyatlarning aksiolingvistik tahlili	**802**
X. O‘ZBEK TILINING OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI VA MEDIA MAKONIDAGI O‘RNI		
Saydaliyeva M.	Kinodiskurs multimediali muloqot tizimi sifatida	**809**
Otaxonova S.	Mediamatnlarda antroponimlarning pragmatik imkoniyatlari	**813**